Delphi **Pronoia**

METODIX

Metodix.
Road to Futures

KÄYTTÖOPAS

Suunnittelu (DPE)

Delfoi-ekosysteemi — käyttöoppaat

Suomi

Versio 1.0 · 2026-11-10

Yhteyshenkilö: Hannu Linturi · hannu.linturi@gmail.com

Sisällys

SUUNNITTELU (DPE)

Orientaatio, variaatio ja kysymysarkkitehtuuri . . . 3

- Orientaatio – mistä näkökulmasta tulevaisuutta tutkitaan . . . 3
- Variaatio – kierrosten rytmi . . . 4
- Ilmiön rajaus – mitä oikeasti tutkitaan . . . 4
- Kysymysarkkitehtuuri – teesit . . . 5
- Kun aitoa paneelia ei ole – simulaatio . . . 5

Paneelin suunnittelu: episteeminen tila, perspektiivi ja portit . . . 6

- Orientaatio määrää paneelin tyypin . . . 6
- Perspektiivikerros: asema + näkymä . . . 7
- Perspective Health Score (PHS) . . . 7
- Episteeminen kattavuus: 7 × 3 = 21 solua . . . 8
- Laatuportit ennen keruuta . . . 9
- Paneelin rakentaminen käytännössä . . . 9

Simulaatio: Argument Simulator (Route B) . . . 11

- Miten se etenee – kuusi vaihetta . . . 11
- Anomaliatarkistus – sokeat pisteet näkyviin . . . 12
- Läpiajettu esimerkki – Food Paradigm 2050 . . . 12

Orientaatio, variaatio ja kysymysarkkitehtuuri

Suunnittelu (DPE)

Suunnittelu määrää, mitä Pronoia kerää ja mitä DAE voi tulkita. Tutkimuksen laatu ratkeaa täällä – kaksi lukittua lähtövalintaa (orientaatio ja variaatio) sekä ilmiön ja teesien rajaus muovaavat kaiken, mikä seuraa.

Orientaatio – mistä näkökulmasta tulevaisuutta tutkitaan

Orientaatio on tutkimuksen **lukittu lähtövalinta**. Se vaikuttaa teesien muotoiluun, paneelin kokoonpanoon ja siihen, miten kierrosten välissä toimitaan (Pronoiassa se ohjaa myös PIRE-kierrosväliapuria).

Orientaatio	Ydin	Suhde konsensukseen
N – Normatiivinen	Toivottavuus ja tavoiteltu tila. ”Millainen tulevaisuus on hyvä?”	Kallistuu konsensukseen – haetaan yhteistä näkemystä tavoitteesta
S – Strateginen	Toteutettavuus ja toimijuus. ”Miten tavoitteeseen päästään, kuka tekee?”	Painottaa keinoja ja vaihtoehtoja
R – Radikaali	Murtumat ja poikkeavuuden suojelu. ”Mikä voi muuttua perustavasti?”	Suojaa vähemmistönäkemyksiä – ei pakoteta suppenemaan
E – Emergentti / abduktiivinen	Uudet, vasta hahmottuvat ilmiöt. Havainnoiva ote: mitä on nousemassa?	Ei tavoittele konsensusta – kartoittaa
D – Intentionaalinen yhdistelmä	Sekamuoto, jossa eri kysymyksillä voi olla eri logiikka	Oletus monitahoisille tutkimuksille
D+ – Nelipolku	Intentionaalinen ja emergentti rinnakkain	Kaksi paneelia, omat vaatimuksensa

Orientaatio **rajaa menetelmällisiä valintoja**. R-orientaatiossa ei käytetä suppentavaa ”pelkkä keskiluku” -palautetta, koska se hävittäisi juuri sen poikkeavuuden, jota halutaan suojella. N-orientaatiossa konsensus on luonteva tavoite. Orientaatio määrää myös **paneelin tyypin**: N/S/R/D → asiantuntijamatriisi, E → havainnoijamatriisi (ks. Paneelin suunnittelu).

Variaatio – kierrosten rytmi

Orientaation rinnalla valitaan **variaatio**, joka määrää, miten kierrokset ja palaute rytmittyvät. Pronoiassa tämä on `delphi_mode`:

Variaatio	Miten etenee	Milloin
Argument Delphi (oletus)	Vaiheittaiset kierrokset: vastaus → dialogi → revisio → tauko; tähtää dissensukseen – jännitteet ja perustelut	Kun päättely ja näkemysten erot ovat tulos
Classic Delphi	Sama prosessi ja samat vaiheet kuin Argument Delphissä; tähtää perusteltuun konsensukseen ja mittaa sitä (CCI)	Kun tutkimuksen on päädyttävä kantaan
Real-Time Delphi	Yksi kierros, jossa vastaaminen ja dialogi ovat auki yhtä aikaa; ei kierrosvertailua	Nopea, jatkuva eDelphi
Barometer Delphi	Samat teesit aallosta toiseen; teesin voi eläköittää aaltojen välissä	Toistuva seuranta – trendi ajassa, ei yhden tutkimuksen lähentyminen

Variaatio ja orientaatio ovat eri akselit: orientaatio kertoo *näkökulman*, variaatio *rytmin*. Sama normatiivinen tutkimus voidaan toteuttaa millä tahansa neljästä. Kierros 0 (orientaatio) kuuluu jokaiseen variaatioon.

Ilmiön rajaus – mitä oikeasti tutkitaan

Ennen teesejä määritetään **ilmiö**: tutkimuksen raja. Tämä on suunnittelun kriittisin rajausvaihe – se päättää, mikä on sisällä ja mikä ulkona. Valinnainen esianalyysi terävöittää sen:

- **Futures Wheel** – vaikutusverkosto: ensimmäisen, toisen ja kolmannen asteen seuraukset (STEEP+). Kartoittaa, mitä ilmiöstä seuraa.
- **Relevance Tree** – tavoite–keino-hierarkia: prioriteetit ja onnistumiskriteerit. Kartoittaa, mihin ilmiö tähtää.

Esianalyysi tuottaa rajatun, jäsennetyn kuvan ilmiöstä, joka syöttää suoraan paneeli- ja teesisuunnitteluun.

Kysymysarkkitehtuuri – teesit

Teesit ovat keruuinstrumentti: jokainen argumentti on yhden paneelin jäsenen vastaus yhteen teesiin, joten argumenttien joukko on **teesit × paneelin jäsenet**. Teesien rakenne seuraa orientaatiota:

- **Dialektiset teesit (N / S / R / D)** – väite, jota vasten otetaan kantaa todennäköisyydellä ja toivottavuudella; dialogi tuottaa puolesta/vastaan-argumentit.
- **Abduktiiviset teesit (E)** – avoimempia, hahmottavia: mitä on nousemassa, miltä se näyttää.

Yksittäisen teesin logiikkaa voi hienosäätää **P/D-merkinnällä**: todennäköisyys (P) kallistaa konsensukseen, toivottavuus (D) sallii dissensuksen – tämä ohittaa orientaation oletuksen kyseiselle teesille. Teesejä on vähintään kolme.

> **Suunnittelu päättyy laatuporttiin.** Vain johdonmukainen asetelma – orientaatio, ilmiö, paneeli ja teesit linjassa – paketoidaan **Planning Handoff Packageksi** ja siirtyy Pronoiaan keruuta varten. Suunnittelua ei rakenneta uudelleen Pronoiassa vaan jatketaan (ks. Integraatio-opas).

Kun aitoa paneelia ei ole – simulaatio

Jos aitoa paneelia ei vielä ole, **Argument Simulator** (Route B) tuottaa synteettiset, orientaatiotietoiset argumentit teeseille – testi- tai siemenaineisto, joka voidaan viedä DAE:hen. Simulaatio testaa teesit ennen aitoa paneelia; se ei korvaa sitä.

Lähteet: help/02-orientaatiot, planning-core (M1a). Variaatiot vastaavat Pronoian delphi_mode-tiloja.

Suunnittelu (DPE) · tutkija, fasilitoija

Paneelin suunnittelu: episteeminen tila, perspektiivi ja portit

Suunnittelu (DPE)

Pronoia-paneeli ei ole satunnainen joukko asiantuntijoita. Se on **suunniteltu episteeminen tila**, jonka kattavuus ja aukot ovat tarkoituksellisia ja dokumentoituja. Paneelin koostumus on menetelmävalinta, ei sen mukaan, keitä on helpointa saada – koska paneeli määrää koko argumenttitilan, sen kattavuus ja sokeat pisteet tunnetaan, **ennen kuin yhtään aineistoa on olemassa**.

Kolme käytännön periaatetta:

- **Homogeeninen paneeli** (sama koulutus, sektori, kulttuuri) on episteeminen riski ja kirjataan sellaiseksi – vaikka jokainen jäsen olisi yksilönä erinomainen.
- Tavoite on **yhteismitallisuus** (kommensurabiliteetti) – riittävä yhteinen pohja aitoon dialogiin – ei täysi konsensus. Hyvin katettu erimielisyys on hyve, ei vika.
- Varo **lukkiutumaa** (lock-in): yksi perspektiivi, joka väittää yleispätevyyttä. Se voi naamioitua dialogiksi pelkästään siksi, että se on äänekäs.

Orientaatio määrää paneelin tyypin

Orientaatio	Paneelin tyyppi	Valintaperuste	Käytännön vaatimus
N / S / R / D (intentionaalinen)	Asiantuntijamatriisi	Asiantuntemus, sidosryhmäedustus, osaamisalue	Vähintään 3×3; ≥3 sidosryhmää; ≥2 osaamisaluetta; valtatasapaino huomioitu
E (emergentti)	Havainnoijamatriisi	Havainnointietäisyys (sisä / reuna / ulko), ei asiantuntemus	Vähintään 2×3; ≥3 havainnointietäisyyttä; ≥3 ”ulko”-roolia; ei päättäjiä; jokainen rooli nimeää havainnointiasemansa ja ”mitä se näkee”
D+ (nelipolku)	Kaksi rinnakkaista paneelia	Intentionaalinen ja emergentti rinnakkain	Molempien vaatimukset erikseen

Emergenteissä tutkimuksissa kyse on siitä, *mistä katsot*, ei pätevyydestä – siksi päättäjät suljetaan pois ja havainnointietäisyys korvaa asiantuntemuksen valintaperusteena.

Perspektiivikerros: asema + näkymä

Valinnainen mutta suositeltu **perspektiivikerros** nojaa yksinkertaiseen ajatukseen: *perspektiivi = asema + näkymä*. Sama ilmiö näyttää aidosti erilaiselta eri asemista – ei siksi, että joku olisi väärässä, vaan koska ilmiö on moniulotteinen. Tämä ei ole relativismia: tavoite on tunnistaa, mitä kukin asema *voi* nähdä ja mitä se väistämättä *ei voi*.

Kun kerros on aktiivinen, jokainen rooli kantaa kolmea attribuuttia:

Attribuutti	Mitä kuvaa	Arvot
Havainnointiasema	Missä jäsen seisoo suhteessa ilmiöön	sisä / reuna / ulko / alla / yllä
Episteeminen tyyppi	Minkä lajin tietoa jäsen tuo	formaali / kokemuksellinen / hiljainen
Arvopohja	Aseman taustalla olevat arvot	lyhyt vapaateksti

Sokeiden pisteiden analyysi. Fasilitoija tarkistaa, mitkä ilmiökartassa tunnistetut asemat puuttuvat järjestelmällisesti paneelimatriisista. Olennainen erottelu: sokea piste on **järjestelmällinen poissaolo**, ei satunnainen aukko. Sokeiden pisteiden nimeäminen ennen kierrosta 1 on osa tilan suunnittelua, ja niistä tulee myöhemmin täydennysehdokkaita.

Perspective Health Score (PHS)

Paneelin suunnittelun jälkeen Pronoia tiivistää sen diversiteetin **Perspective Health Scoreksi** asteikolla 0–12, rakennettuna neljästä ulottuvuudesta (asemadiversiteetti, episteeminen diversiteetti, arvopohjan vaihtelu, marginaaliset äänet – kukin 0–3):

PHS	Tulkinta	Suositeltu toimi
0–5	Diversiteetti liian ohut	Paneelin täydennys vaaditaan ennen kierrosta 2
6–8	Riittävä, aukkoja	Hautamäen perspektiiviteesit suositeltu
9–12	Erinomainen diversiteetti	Ei toimia

Episteeminen kattavuus: 7 × 3 = 21 solua

Argumentit luetaan kahdella ulottuvuudella – **mistä väite ammentaa** (tietopohja) ja **mitä se tekee teesille** (funktio):

Tietopohja (7)		**Funktio (3)**	
EMP Empiirinen	havaintoaineisto, mittaus tai systemaattinen tutkimustulos	TUK Tukeva	vahvistaa teesiä
KOK Kokemustieto	ensikätinen ammatti- tai kokemustieto	HAS Haastava	kyseenalaistaa, heikentää
NOR Normatiivinen	arvo, oikeus tai normi	AVA Avaava	tuo uuden näkökulman, laajentaa kehystä
TEO Teoreettinen	malli, teoria tai käsitteellinen kausaalimekanismi		
INT Institutionaalinen	laki, politiikka tai instituutio		
IMA Imaginatiivinen	skenaario, ajatuskoe tai kuvitteellinen konstruktio		
ANA Analogia	analogia, ennakkotapaus tai maavertailu		

Puhdas epävarmuus (”ehkä”, ”riippuu”) ei ole tietopohja vaan väitteen modaliteetti, ja se merkitään lipulla MOD (aiempi EPV). Miksi luokat on rajattu näin ja missä niiden rajat kulkevat: metodikirjaston artikkeli *Argumenttianalyysi Pronoiassa: episteeminen 7×3+COND*.

Seitsemän tietopohjaa × kolme funktiota = **21-soluinen kartta** argumenttitilasta. Tyhjät solut ovat paneelin sokeita pisteitä – näkökulmia, jotka eivät koskaan ilmestyneet. **Episteeminen kattavuusindeksi (ECI)** on yksinkertaisesti kuinka monta 21 solusta on täytetty. Aiemmissa ajoissa täyttöaste on ollut tyypillisesti noin 9–14/21, mutta luku on peräisin edellisen koodiston ajalta ja on suuntaa-antava: koodaajien yksimielisyys tietopohja-akselilla on vielä matala ($\kappa = 0{,}12$), joten ECI luetaan kokonaisuutena eikä solu kerrallaan; hyvin matala kattavuus on merkki siitä, että paneeliin kannattaa lisätä rooleja, jotka tuovat puuttuvat näkökulmat.

Laatuportit ennen keruuta

Ennen kuin paneeli hyväksytään, sen on läpäistävä orientaatiokohtaiset portit:

Tarkistus	Intentionaalinen (N/S/R/D)	Emergentti (E)
Matriisin koko	≥ 3×3	≥ 2×3
Sidosryhmät / havainnointietäisyydet	≥ 3 ryhmää	≥ 3 etäisyyttä
Osaamisalueet / ulkoroolit	≥ 2 aluetta	≥ 3 ulkoroolia
Päättäjät	Valtatasapaino merkitty	Tasan 0
Roolikohtainen attribuutti	Asiantuntemus nimetty	Havainnointiasema + ”mitä näkee” nimetty
Teesit	≥ 3	≥ 3

Jos portti ei mene läpi, paneeli ei ole vielä valmis keruuseen – fasilitoija säätää koostumusta tai teesejä ja tarkistaa uudelleen. Portit ovat kaiteita, jotka pitävät kattavuuden ja tasapainon rehellisinä, ennen kuin yhtään argumenttia kerätään.

Paneelin rakentaminen käytännössä

1. **Aloita orientaatiosta.** Vahvista orientaatio; se ratkaisee, rakennatko asiantuntija- vai havainnoijamatriisin.
2. **Rakenna matriisi.** Aseta kaksi akselia (esim. asiantuntemus × sidosryhmä, tai havainnointiasema × konteksti) ja sijoita jäsenet niin, että kovat minimit täyttyvät.
3. **Aktivoi perspektiivikerros**, kun asema on merkityksellinen: anna kullekin roolille havainnointiasema, episteeminen tyyppi ja arvopohja.
4. **Kartoita sokeat pisteet** ilmiökarttaa vasten – nimeä järjestelmällisesti puuttuvat asemat satunnaisten aukkojen sijaan.
5. **Lue PHS ja toimi sen mukaan:** täydennä ohut paneeli ennen kierrosta 2 tai lisää perspektiiviteesejä, kun sitä suositellaan.
6. **Pidä kattavuutta silmällä.** Seuraa, mitkä 21 episteemisestä solusta jäävät tyhjiksi; matala kattavuus kehottaa lisäämään rooleja.

7. **Varo lukkiutumaa.** Tarkista jatkuvasti, ettei yksi äänekäs perspektiivi tukahduta muita; tavoite on yhteismitallinen dialogi.
8. **Läpäise portit.** Vahvista orientaatiokohtaiset laatuportit ennen keruuta – ja uudelleen jokaisen paneelimuutoksen jälkeen.

Lähde: Pronoia – Building the Panel (Metodix, kesä 2026).

Suunnittelu (DPE) · tutkija, fasilitoija

Simulaatio: Argument Simulator (Route B)

Suunnittelu (DPE)

Kun aitoa paneelia ei vielä ole, **Argument Simulator (Route B)** tuottaa realistisia asiantuntija- ja havainnoija-argumentteja suunniteltuille teeseille. Se on **orientaatiotietoinen** (N/S/R/E/D/D+) ja tuottaa jäsennellyt argumentit, jotka DAE-putki lukee (CP-1…CP-20). Tarkoitus on **testata teesit ja paneelilogiikka ennen aitoa paneelia** – tai antaa analysoitavaa aineistoa, kun paneelia ei ole saatavilla.

> **Tämä ei korvaa aitoa paneelia.** Argumentit ovat synteettisiä, tekoälyn tuottamiksi merkittyjä luonnoksia, jotka vaativat tarkistuksen. Varsinainen tulkinta tehdään DAE:ssä laatuporttien alla – simulaatio antaa lähtöaineiston, ei johtopäätöksiä.

Miten se etenee – kuusi vaihetta

Simulaattori aktivoituu, kun suunnittelukonteksti on läpäissyt portin **QG-SIM-TRANSFER** (orientaatio, kysymysrakenne, paneelilogiikka, teesit). Sen jälkeen:

1. **Yksittäiset argumentit** – yksi argumentti kutakin roolia ja teesiä kohden. Dialektinen (N/S/R/D): teesi + antiteesi + synteesinäkemys. Abduktiivinen (E/D+): havainto → selitys → ennakointi.
2. **Nopea analyysi** – jakaumat, 7×3-episteeminen profiili (tietopohja × funktio), COND-asymmetria.
3. **Dialogit** – 5–8 teesikohtaista jännitettä tai havaintoryhmää: positio → myönnytykset → synteesioivallus.
4. **Analyysiulottuvuudet** – jännitearkkitehtuuri, CLA-esiprofiili (kausaalitasot), 7×3-episteeminen ristiintaulukko, MLP-esiprofiili (monitaso).
5. **Anomaliatarkistus & täydennys** – automaattinen sokeiden pisteiden tarkistus (ks. alla). Jos tarvetta, paneelia täydennetään puuttuvilla näkökulmilla (merkki `source: supplement`, ≤25 % paneelista).
6. **Yhteenveto ja luovutus** – kokonaistulos, keystone-kandidaatti ja valmius DAE-putkeen (→ CP-1 paneelivalidointi).

Jokaisessa siirtymässä tuotetaan kevyt **Learning Note** (oppimismerkintä), joka kantaa opit suunnittelusta simulaation kautta DAE:hen.

Anomaliatarkistus – sokeat pisteet näkyviin

Vaiheen 4 jälkeen simulaattori tarkistaa automaattisesti, kallistuuko aineisto epäterveellisesti:

Laukaisin	Kynnys
Jokin 7×3-tietopohja = 0	tyhjä solu
Avaavia (AVA) argumentteja < 3	kehystä ei avata
CLA litania-taso > 80 %	pintataso hallitsee
CLA syvät kerrokset (L3+L4) < 10 %	maailmankuva/myytti puuttuu
MLP regiimi > 60 %	vallitseva järjestelmä hallitsee
D–P-ero < 0.3 kaikilla teeseillä	liikaa konsensusta

Laukaisu käynnistää **täydennysprotokollan**: suunnitellaan roolit, jotka tuovat puuttuvat näkökulmat, ja ajetaan täydennyssimulaatio – sama logiikka kuin aidon paneelin täydennys (ks. Paneelin suunnittelu).

Läpiajettu esimerkki – Food Paradigm 2050

Documentation Sprintin esimerkkitapaus näyttää Route B:n käytännössä:

Kenttä	Arvo
Orientaatio	D (N + S + R) – monitoimijainen sovellus
Reitti	B (Argument Simulator)
Aikahorisontti	2050 (ratkaiseva ikkuna 2026–2035)
Perspektiivikerros	Aktiivinen (Hautamäki), PHS 12/12
Paneeli	19 simuloitua roolia (tarkistuksen jälkeen)
Teesit	8 R1 dialektista + 4 R2 perspektiiviteesiä + kutsu + sokea piste
Laatu	94,5/100, 27/27 laatuporttia läpäisty

Ilmiö: viisi kilpailevaa ruokajärjestelmän paradigmaa (teknokapitalistinen, hajautettu biotalous, fragmentaatio, monipolkuinen kulttuuripluralismi, jälki-pienviljelys), ydinjännite *teknologinen autonomia ↔ ympäristökestävyys*. Esimerkki osoittaa, miten D-orientaatio kulkee johdonmukaisesti tavoitehierarkiasta teeseihin ja miten perspektiivikerros kytkeytyy kitkatta.

Lähteet: Argument Simulator v2.5 (metodix-planning-simulation); esimerkkitapaus CASE_202605_FOOD-2050-WE-001 (Documentation Sprint).